

378
Б77

P-У

1483/-

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
М.П. ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

Бойчева Марія Младенова

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ЕКОЛОГІЧНОГО
ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ
/на матеріалі роботи педвузів Болгарії/
ІЗ.00.01 - теорія і історія педагогіки/

Майцев

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
педагогічних наук

Київський педагогічний
інститут ім. О. М. Горького
БІБЛІОТЕКА

Київ - 1994

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

100310820

Дисертація є рукописом

Робота виконана в Українському державному педагогічному
університеті ім.М.Драгоманова

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, професор
Панченко Григорій Денисович

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Максименко Сергій Дмитрович

кандидат педагогічних наук, доцент
Ярошенко Ольга Григорівна

Провідна установа: Інститут педагогіки АПН України

Захист відбудеться "___" _____ 1994 р. о _____ годині
на засіданні спеціалізованої ради К-113.01.02 в Українсь-
кому державному педагогічному університеті ім.М.Драгоманова
/252030, м.Київ-30, вул.Пирогова,9/

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Українсь-
кого державного педагогічного університету ім.М.П.Драгоманова

Автореферат розіслано "___" _____ 1994 року

Вчений секретар спеціалізованої
ради, кандидат психологічних
наук, доцент

Л.В.Долинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку взаємовідносин між суспільством і природою характеризується як період загострення глобальних протиріч між ними /В.І.Вернадський, І.П.Герасимов, В.А.Ковда, І.Б.Новік, Б.М.Фірсов, С.К.Федоров і інші/.

Ріст населення земної кулі, технічний прогрес і нерідко необдумане використання природних ресурсів привели до різкого порушення екологічної рівноваги планети. Кризові ситуації у взаємостосунках суспільства і природи стали наслідком порушення людиною законів природи. З зв'язку з цим ця проблема набула світового значення, свідченням чого є той факт, що багато міжнародних організацій, і, зокрема, ЮНЕСКО, присвячують їй спеціальні дослідження, що розкривають в тій чи іншій мірі виховання бережливого, розумного до неї ставлення. Проблема "лядина - навколишнє середовище" розглядається сьогодні не лише як природничо-історична, біологічна, але і як філософська, соціальна, педагогічна.

Актуальність створення системи екологічної освіти і виховання обумовлена необхідністю зламати неправильні уявлення про невичерпність природних багатств і безмежну здатність біосфери до самовідновлення і самоочищення, що культивувалися довгі роки.

Екологічний аспект шкільної освіти органічно включає розкриття ідеї про роль природи в розвитку особистості, її духовному збагаченні, морально-естетичному вихованні. Розробка системи екологічного виховання повинна йти в такому напрямі, за якого воно найтіснішими зв'язками було б пов'язане з гуманістичними цінностями, моральним, трудовим, естетичним вихованням, ви-

ступаючи в той же час невід'ємною складовою частиною загальної системи виховання молоді.

Метою екологічного виховання є формування системи наукових знань, поглядів і переконань, що становлять основу відповідального ставлення школярів до природи, реальним показником якого будуть практичні дії учнів у відношенні до природного середовища, що відповідають нормам людської моральності /І.Д.Зверев, А.Н.Захлібний, З.Костова, І.Т.Суравегіна та інш./ . При цьому підвищується роль сучасного болгарського вчителя як організатора і керівника виховної роботи екологічного змісту, ефективність якої в значній мірі залежить від рівня підготовленості педагога.

Сучасна педагогічна наука завжди надавала значної уваги вирішенню проблеми підготовки учительських кадрів /Н.В.Кузьміна, Ф.М.Гоноболін, О.І.Щербakov, В.О.Сластьонін, З.Костова та інш./.

Вивчаючи процес готовності студентів до різних видів педагогічної діяльності: до ідейно-політичного виховання /Ш.Абенова, Г.Панарина, Т.Садчикова та ін./, до самоосвіти /Т.Воронова, Н.Дідусь/, до проблемного навчання /Х.Абушкін, Д.Шелухін/, до формування інтелектуальних умінь /М.Єсенова, Н.Прокопенко, С.Тадіян/, до проєктивної діяльності /В.Онидрук, І.Шапошнікова/.

За останні роки виконано ряд досліджень, присвячених проблемам підготовки учителів до роботи з екологічного виховання школярів. О.С.Сластьоніна і О.М.Дорошко головне в підготовці студентів до екологічного виховання школярів бачать у формуванні в них еколого-педагогічної готовності. При цьому, вважають вони, екологічна підготовленість учителя може бути реалізована тільки з урахуванням широких і всебічних міжпредметних зв'язків і комплексного підходу при їх вивченні у вузі.

О.П.Сідельковський вважає, що вузівська підготовка має озброювати майбутніх педагогів знаннями і уміннями в галузі формування моральних і естетичних, інтелектуальних і практичних, ділових і безкорисних відношень до природного середовища і надавати їм природоохоронну спрямованість. Виконання такого призначення учителя стане можливим, якщо в самих студентів, передусім, буде вироблено відповідальне ставлення до навколишнього середовища.

Аналогічні погляди щодо підготовки майбутніх учителів до екологічного виховання висловлюють І.М.Беленко, В.Денисов, І.Д.Зверев та інші.

Б.Г.Іоганзен, І.С.Матрусов, М.О.Риков вважають за необхідне сформулювати у студентів уміння керувати мотивом бережливого ставлення до природи.

В дослідженнях А.В.Міхеєва, Я.Габева, А.Н.Захлібного і інших визначаються завдання і принципи, з яких має виходити і на яких повинна будуватись робота з екологічної освіти і виховання школярів.

Змістовий компонент екологічної підготовки аналізується в роботах А.Н.Захлібного, І.Т.Суругеїної, Б.М.Польського та інших. В них формулюються основні екологічні ідеї і поняття, навколо яких групуються окремі системи екологічних знань і пов'язаних з ними видів діяльності. Підкреслюється, що склад екологічних ідей і понять, якими необхідно користуватися при розробці екологічного змісту спеціальних дисциплін у вузі, повинен відповідати змісту шкільної екологічної освіти і виховання.

В роботах С.М.Глазачева, Б.Г.Іоганзена та інших з'ясовуються питання організації екологічної підготовки студентів в процесі

використання у вузі різноманітних форм навчально-виховного процесу: навчальних, наукових, науково-дослідних, форм громадської суспільної діяльності і т.п.

І все ж технологія навчання студентів – майбутніх вчителів створювати оптимальні моделі екологічного змісту в процесі їх підготовки у вузі ще не розроблена, не виявлені умови підготовки студентів до екологічного виховання старшокласників, не досить конкретно визначена система роботи викладачів вузу з підготовки студентів до формування екологічної культури старшокласників. Недостатньо вивченою залишається покищо підготовка вчителя-предметника до видів діяльності з екологічним змістом, хоча окремі елементи такої діяльності вивчалися А.Г.Ахметшиним, І.М.Бутніцьким, Л.І.Кривошеєвою, Б.Д.Гришук, О.В.Столяр, але ними проаналізована лише роль окремих вузівських дисциплін і деякі форми громадсько-корисної діяльності в процесі екологічної підготовки студентів.

Недостатня розробленість в теорії і вимоги суспільства щодо підвищення рівня здійснюваної підготовки майбутніх учителів виконувати навчально-виховні завдання визначили вибір теми дослідження і характеризують її в загальних рисах наукову і практичну актуальність.

Об'єктом дослідження є підготовка майбутніх учителів до виховної роботи зі старшокласниками, а його предметом – дидактичні умови ефективної підготовки майбутніх учителів до здійснення екологічного виховного впливу на старшокласників сучасного болгарського СЗУ.

Мета дослідження – визначити умови, що сприяють підвищенню якості професійної підготовки студентів до екологічного виховання старшокласників.

В основу дослідження була покладена така гіпотеза: процес підготовки майбутніх учителів до екологічного виховання старшокласників буде проходити успішніше, якщо реалізувати сукупність умов, що передбачають:

- підвищення рівня екологізації навчального змісту підготовки майбутніх учителів у вузі і їх продуктивний спосіб організації навчально-пізнавальної діяльності;

- встановлення міжпредметних зв'язків суспільних, психолого-педагогічних і спеціальних дисциплін;

- поєднання в єдиний комплекс навчальної і позанавчальної екологічної діяльності майбутніх учителів в процесі їх вузівської підготовки;

- розвиток їх творчих екологічних можливостей в вузівській підготовці.

У відповідності до мети і гіпотези основними завданнями дослідження стали:

- провести аналіз стану проблеми екологічного виховання старшокласників в теорії і практиці роботи сучасного болгарського СЗУ;

- вивчити готовність майбутніх учителів до екологічного виховання старшокласників;

- виявити найважливіші дидактичні умови ефективної підготовки студентів - майбутніх учителів-вихователів до роботи з екологічного виховання старшокласників;

- перевірити дослідно-експериментальним шляхом достатність виявленого комплексу дидактичних умов і визначити його ефективність.

Методологічну основу дослідження склало вчення діалектичного матеріалізму про єдність свідомості і діяльності, про провідну

роль діяльності в формуванні особистості.

В ході дослідження були використані такі методи: вивчення і узагальнення передового педагогічного досвіду, спостереження, анкетування, констатувачий і формулчий експеримент, методи статистичної обробки експериментальних даних.

Основна експериментальна робота проводилась на природничо-математичному факультеті Луменського педагогічного інституту імені К.Преславського, в СЗУ "Н.Й.Валцаров", СЗУ "Сава Доброплодни", СЗУ "Трайко Сімеонов" /Болгарія/.

Всього дослідженням охоплено 1285 осіб.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- визначені вимоги до особистості майбутнього учителя, що успішно вирішує завдання екологічної освіти і виховання старшокласників;

- на основі цілісного підходу виділені структурні елементи системи підготовки майбутніх учителів до здійснення екологічного виховання старшокласників, що включає: а/ професійно значущі знання і уміння, що надають екологічній спрямованості їхній майбутній виховній діяльності; б/ основні види позанавчальної діяльності, що сприяють активізації екологічної діяльності студентів у вузі і забезпечують їх активну практичну підготовку до виховної роботи в школі;

- виявлені умови і висначені шляхи удосконалення підготовки майбутніх учителів-природників до формування екологічної культури старшокласників.

Теоретичне значення дослідження полягає в поглибленому розумінні сутності екологічної вихованості студентів як інтегральної властивості особистості; в розширенні уявлення про систему підготовки майбутніх учителів-природників до здійснення завдань еко-

логічної освіти і виховання учнів; у встановленні шляхів комплексної екологізації основних видів діяльності майбутніх учителів з метою формування професіоналів, що ефективно вирішують завдання екологічної освіти і виховання старшокласників сучасного болгарського СЗУ.

Практичне значення дослідження простежується у виявленні шляхів організації навчальної, позанавчальної і науково-дослідної діяльності студентів, що забезпечують підготовку майбутніх учителів-природників, до формування екологічної культури старшокласників.

Розроблені граф-схема екологічної підготовки студентів, спекурс "Екологічна освіта і виховання старшокласників", тематика навчальної і науково-дослідної роботи студентів, завдання для практик /відповідного змісту/ дали можливість організувати ефективну підготовку студентів до здійснення екологічної освіти і виховання старшокласників.

На захист вноситься положення про те, що екологічна підготовка є одним з боків цілісної системи формування майбутнього спеціаліста-педагога; основні показники і рівні підготовленості майбутніх учителів-предметників; теоретичне і експериментальне обґрунтування цілей і умов організації професійної підготовки спеціалістів-педагогів, що ефективно вирішують завдання екологічної освіти і виховання старшокласників.

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснювалося на природничо-математичному факультеті Шуменського педагогічного інституту ім.К.Преславського.

Основні положення і результати дослідження обговорювалися на Республіканській конференції працівників народної освіти Болгарії "Всебічний розвиток особистості в системі виховної діяльності

СЗУ" /м.Софія, 1991 р./; на щорічних підсумкових наукових конференціях Шуменського педагогічного інституту ім.К.Преславського, на I Симпозиумі з методики викладання біології /м.Стара Загора, 1993 р. Болгарія/.

Структура роботи, визначена метов і завданнями дослідження, складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету і завдання дослідження, сформульовано гіпотезу, розкрито теоретичні основи, методи, етапи дослідження, теоретичне і практичне значення, наукову новизну, достовірність результатів дослідження, положення, що виносяться на захист.

Перший розділ - "Екологічне виховання старшокласників як актуальна соціально-педагогічна проблема" - присвячений розгляду соціально-педагогічної сутності проблеми екологічного виховання старшокласників в сучасних умовах; розкриттю об'єктивної необхідності удосконалення процесу взаємодії вузу та школи в екологічному вихованні старшокласників; визначенню ефективності існуючої підготовки майбутніх учителів до екологічного виховання школярів.

Сучасний етап розвитку взаємин в системі "природа - людина - суспільство" багатьма вченими визначається як етап загострення глобальних протиріч. "Існує реальна небезпека того, що людське суспільство. - відзначає С.К.Федоров, - може вийти з відведених рамок своєї взаємодії з оточуючим середовищем в не такому вже віддаленому майбутньому". Щоб цього не трапилося, людство тепер не має іншого вибору, як взяти в свої руки управління взаємодією природи і суспільства.

Під впливом нового кількісно-якісного етапу у взаємодії природи і суспільства відбувається переосмислення всіх конкретних наук – природничих, технічних, соціально-економічних, гуманітарних. Екологічні проблеми впливають на всі галузі знань і це обумовлює процес екологізації в науці і практиці суспільства.

Завдання переосмислення нової ситуації і практичного вирішення проблем, що постали перед суспільством, визначають необхідність підготовки кадрів і відповідно коректування в системі освіти: нова ситуація ставить нові завдання і перед шкільною та вузівською системами навчання і виховання підростаючого покоління.

Загальновизнано в педагогічній теорії і практиці, що екологічна освіта і виховання є складовою частиною загальної системи освіти і виховання.

Екологічне виховання – це організований і цілеспрямований процес формування системи наукових знань про природу і суспільство, поглядів і переконань, що забезпечують становлення відповідального ставлення школярів до природи, реальним показником якого є практичні дії учнів по відношенню до природничого середовища, що відповідають нормам людської моральності.

Успішне вирішення завдань екологічного виховання старшокласників з метою формування у них екологічної культури в значній мірі залежить від професійних і особистісних якостей учителя, його творчого ставлення до своєї справи, любові до своєї праці і до своїх вихованців, від розуміння психолого-педагогічних особливостей їх віку і уміння рахуватися з ним в процесі навчання і виховання.

Разом з тим, в практичній роботі зі старшокласниками існує ряд недоліків, які в певній мірі обумовлені слабкою теоретико-

екологічною підготовкою вчителя і, в кінцевому результаті, пояснюються тим станом вузівської підготовки майбутніх учителів, яка функціонує сьогодні.

Аналіз вузівської системи екологічної підготовки показав, що екологічні знання, які повідомляються студентам при вивченні ними дисциплін суспільного, природничо-наукового і психолого-педагогічного циклів, передбачені навчальним планом спеціальності "Біологія і хімія", не складають стрункої і чіткої системи і характеризують лише окремі факти взаємодії природи і суспільства і таким чином не створюють цілісного уявлення про систему "природа-людина-суспільство", про шляхи і способи гармонізації порушених в ній відносин. В той же час, курс "Екологія і охорона природного середовища", який покликаний узагальнити і систематизувати екологічні знання і уміння студентів з організації екологічного виховання старшокласників, недостатньо орієнтує їх на роботу екологічного змісту в школі.

Процес удосконалення підготовки майбутніх учителів до екологічного виховання старшокласників може бути результативним тоді, коли за оптимально дібраних умов вносяться суттєві зміни в якість підготовки студентів. Результативність - показник ефективності всієї системи діяльності вузу. Визначення ефективності будь-якої системи пов'язано з виявленням критеріїв.

Методологічною базою виділення критеріїв стало філософське розуміння взаємозв'язків свідомості і діяльності, на основі якої ми виділили інтелектуальний і діяльнісний критерії підготовленості студентів до екологічної освіти і виховання старшокласників.

Інтелектуальний критерій відображає сформовані у студентів

знання теоретичної і прикладної екології, філософські знання і погляди на природу і її взаємозв'язки з суспільством і уміння на цій основі розкривати і аналізувати екологічний і екологізований навчальний матеріал, чітко, доступно і переконливо доводити учням, пояснювати і правильно оцінювати екологічні факти і явища, прогнозувати подальші наслідки втручання людини в природні взаємозв'язки.

Діяльнісний критерій відображає багатства ставлень студентів до оточуючого середовища і їх діяльність по відношенню до нього під час навчальної, науково-дослідної і громадської роботи.

Ці два критерії декомпонували на окремі показники.

Так, в якості показників інтелектуального критерію ми використали: знання, уміння, пізнавальний інтерес.

Діяльнісний критерій декомпонували на показники, що характеризують ставлення і діяльність.

Показник "знання" включає ступінь засвоєння наукових відомостей в галузі теоретичної і прикладної екології, розуміння екологічних аспектів природничо-наукових дисциплін і основних понять та категорій екологічної освіти і виховання.

Показник "уміння" відображає здатність студентів зв'язувати причинно-наслідкові зв'язки в системі "природа - людина - суспільство", аналізувати навчальний зміст свого предмету з позицій вміщених в нього екологічних фактів, понять і т.п. і точно та правильно викладати його учням.

Показник "пізнавальний інтерес" знаходиться в тісному зв'язку і залежності від попередніх і виявляється в: інтересі до навчальної і позанавчальної діяльності з охорони природного середовища, прагненні до самоосвіти з питань екології і охорони природного середовища, бажанні і прагненні до виконання конкретної

самостійної творчої і практичної діяльності по вирішенню екологічних проблем.

Діяльнісний критерій оцінювали за допомогою таких показників:

а/ ставлення до екологічних проблем і діяльність з охорони природного середовища;

б/ конкретна практична діяльність з охорони і примноження багатств природного середовища;

в/ досвід творчої діяльності з вивчення природи і вирішення екологічних проблем.

В результаті проведеного дослідження було визначено п'ять рівнів готовності студентів до екологічної освіти і виховання старшокласників:

- високий. - Характеризується глибокими, осмисленими і систематизованими екологічними знаннями і знаннями теоретичних основ екологічної освіти і виховання, бажанням і прагненням організовувати заходи з екологічною спрямованістю, уміннями успішно використовувати свої знання в організації і проведенні заходів екологічного характеру;

- достатній. - Характеризується достатніми знаннями екології і охорони природного середовища. Студенти цього рівня переконані в необхідності екологічної освіти і виховання учнів, хоча зустрічають певні утруднення в їх практичній реалізації;

- індіферентний. - Студенти виявляють незацікавленість до проблем екологічної освіти і виховання учнів. У них сформовано необхідний мінімум екологічних і екологізованих знань, але вони відчують певні утруднення в застосуванні знань на практиці, котрі і гальмують їх діяльність з проведення заходів екологічного характеру;

- недостатній. - Характеризує особистість студента з необхідним мінімумом знань, але з відсутністю бажань, прагнень і умінь прикладати їх в заходах з екологічною спрямованістю;

- негативний. - Характеризує особистість студента з відсутністю інтересу до екологічних проблем, а також необхідних знань і умінь використовувати їх в практичній роботі.

Дані характеристики рівнів підготовленості студентів - результат узагальнень, який став важливим орієнтиром для з'ясування динаміки і тенденцій розвитку даного феномену.

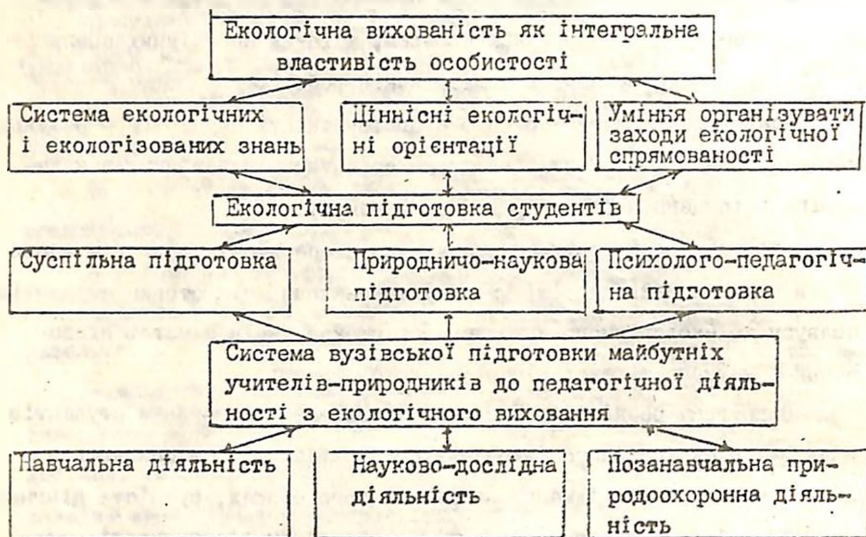
Отримані результати констатуючого експерименту дали нам можливість виявити найважливіші умови удосконалення підготовки студентів педвузу до екологічного виховання старшокласників з метою підвищення ефективності екологічної підготовленості.

В другому розділі - "Умови удосконалення підготовки студентів педвузу до екологічного виховання старшокласників" - описуються цілі і методика дослідження на різних його етапах, сутність діагностичного і формуючого експериментів з перевірки ефективності оптимальних умов удосконалення вузівської підготовки майбутніх учителів-природників. Нами була розроблена модель-схема підготовки майбутніх учителів до екологічного виховання учнівської молоді /див. мал.І/.

Як видно, представлена модель-схема вклє ає три великих блоки.

Перший блок визначає кінцеву мету підготовки студентів-природників: формування у них екологічних і екологізованих знань, умінь організовувати заходи з екологічною спрямованістю, ціннісні екологічні орієнтації і навички природовідповідного ставлення і діяльності.

Модель-схема підготовки майбутніх учителів-природників до здійснення екологічного виховання старшокласників.

Паралельно з досягненням цієї мети другий блок конкретизує вимоги до професійної підготовки учителя і, зокрема, до їх суспільної, фахової і психолого-педагогічної підготовки.

Третій блок дає уявлення про основні види діяльності в системі вузівської підготовки студентів, екологізація яких сприяла б формуванню у студентів-природників професійної готовності здійснювати екологічну освіту і виховання старшокласників.

В процес формування екологічної вихованості як інтегральної властивості особистості майбутнього вчителя були включені всі ву-

зівські дисципліни, що передбачені навчальним планом з спеціальності "Біологія і хімія". Їх вивчення будувалося таким чином, що студенти знайомилися не лише з теоретичними положеннями тих наук, основи яких вони містять, але й з можливостями їх застосування і використання у вирішенні завдань екологічної освіти і виховання учнів. У змісті цих дисциплін головну увагу приділяли роз'ясненню студентам наукових основ природокористування, а також виховного, гуманістичного і естетичного значення природи.

Побудована таким чином навчальна робота, як показало дослідження, виявилась більш продуктивною і в плані формування у студентів ціннісних екологічних орієнтацій, що визначають соціальну активність особистості педагога в галузі екологічного і бережливого використання природного середовища, переконань в їх дієвості, особистої участі у вирішенні екологічних проблем, усвідомленні важливості екологічного виховання як необхідної умови гармонізації взаємодії природи і суспільства.

Навчальна діяльність студентів в експериментальних групах спрямовувалася на оволодіння ними знаннями основних екологічних ідей, виділених з позицій професійних особливостей педагога - природника і психолога-педагогічних особливостей учнів старших класів.

Підготовка майбутнього вихователя до діяльності з екологічного виховання старшокласників здійснювалася шляхом органічного взаємозв'язку різноманітних форм і методів вузівської дидактики /лекції, семінари, практичні і лабораторні заняття, педагогічна практика/, у суворій відповідності з основними принципами побудови змісту вузівських дисциплін.

Навчальна і науково-дослідна робота в експериментальних гру-

пах будувалася з урахуванням завдань дослідницького характеру для різних видів практик, що включали і питання специфіки екологічної освіти і виховання старшокласників. Особлива увага при цьому зверталася на красноріччю спрямованість теоретичних і експериментальних завдань.

Використані нами різноманітні форми і види позанавчальної природоохоронної діяльності /роботи на екологічній стежині, конференції, ділові ігри на екологічну тематику і т.ін./ були орієнтовані на розвиток самостійності, активності і творчої діяльності майбутніх вихователів.

Досвід дослідницької роботи показав, що включення студентів експериментальних груп в різноманітні види творчої діяльності дало можливість виробити вміння чітко організовувати процес екологічного виховання під час педагогічної практики в школі, в результаті чого майбутні вихователі більш чітко усвідомлювали і уміло використовували найбільш ефективні форми, методи і прийоми педагогічного впливу у відповідності з психолого-педагогічними особливостями старшокласників.

Третій розділ - "Результативність дослідно-експериментального дослідження" - присвячений обробці експериментальних даних.

Ефективність розробленої програми формуючого експерименту визначалася на основі об'єктивної оцінки підготовленості студентів до екологічного виховання старшокласників.

Для одержання переконливих результатів формуючого експерименту необхідно було визначити вихідний і підсумковий рівні готовності студентів експериментальних і контрольних груп. Дані, що представлені в таблиці I, свідчать про те, що вихідне положення експериментальних і контрольних груп за досліджуваними параметрами до проведення формуючого експерименту було, приблизно, однаковим.

В основу формуючого експерименту були покладені виявлені нами умови підготовки студентів до екологічного виховання старшокласників. Для їх реалізації була розроблена експериментальна методика навчання і виховання, що сприяла максимальній активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів через інтеграцію змісту всіх навчальних дисциплін, які передбачені навчальним планом, і надання йому максимальної екологічної спрямованості; формування умінь самостійно вивчати екологічні взаємовідношення в природі рідного краю і на цій основі виробляти в собі відповідальне ставлення до екологічних проблем і педагогічні уміння організованої, системної і послідовної роботи з старшокласниками.

На відміну від вихідного підсумковий "зріз" виявив суттєві відмінності з усіх параметрів.

Результати формуючого експерименту показали, що в більшості студентів експериментальних груп в позитивний бік змінилися рівні розвитку підготовленості. З таблиці I видно, що в експериментальних групах високого і достатнього рівнів, розвитку підготовленості досягло 94,0% студентів, в той час як в контрольній - лише 61,4%. Дані таблиці засвідчують, що підвищення рівнів готовності відбулося в обох групах. Це пояснюється тим, що студенти контрольних груп також були включені в педагогічну діяльність в процесі практики, оволоділи знаннями з предметів сусп.льного, природничо-наукового і психолого-педагогічного циклів. А в процесі проходження польової і педагогічної практик йшов процес формування професійних умінь і навичок і, зокрема, екологічних.

Експериментальні дані підтвержені методом математичної статистики. Співвіднісши рівні підготовленості студентів до екологічного виховання старшокласників з цифровими позначеннями від +I до

Таблиця I

Розподіл студентів контрольної і експериментальних груп за різними підготовленості їх до екологічного виховання старшокласників за результатами вихідного і підсумкового "зрізі В".

рівні підготовленості	вихідний "зріз"		підсумковий "зріз"	
	контрольні групи /в%	Експеримент. групи /в%/	контрольні групи /в%/	Експерим. групи /в%
високий	14,0	15,0	18,6	46,0
достатній	27,0	28,1	42,8	48,0
індиферентний	32,3	32,3	22,9	0
недостатній	20,0	19,0	14,2	6,0
негативний	5,7	5,6	1,5	0
всього студент.	140	117	130	109
загальний індекс підготовленості	0,2	0,158	0,352	0,818

до - I, обчислили загальний індекс підготовленості студентів контрольних і експериментальних груп. Як показали дослідження, даний показник у студентів контрольних груп виріс за час навчання у вузі всього на +0,152, в той час як для студентів експериментальних груп характерне підвищення на 0,660.

Таким чином, дані формулюючого експерименту переконливо підтверджують правомірність основної гіпотези даного дослідження і свідчать, що розроблена програма екологічної підготовки студентів є досить ефективною.

В заключенні підводяться загальні підсумки дослідження, формулюються висновки і рекомендації з удосконалення підготовки майбутніх учителів до екологічного виховання студентів.

Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки:

1. Підготовка студентів до екологічної освіти і виховання здійснюється як цілісний процес формування у них в єдності і взаємозв'язку особистісних якостей і необхідних знань і умінь у відповідності з змістом екологічної вихованості як інтегральної якості майбутнього педагога-вихователя.

2. Робота учителя з екологічної освіти і виховання старшокласників в загальній системі виховної роботи має свою специфіку організації і проведення, свою структуру і зміст. В дослідженні показано, що підготовка студентів до екологічного виховання повинна будуватися на основі моделювання структури діяльності учителя-предметника.

3. Система підготовки студентів до професійної діяльності, зокрема, до роботи з екологічного виховання учнів старших класів передбачає глибоке засвоєння теорії і практики екологічного виховання; озброєння науковими методами і методиками екологічного впливу і освіти; уміння творчо розв'язувати питання екологічного характеру в конкретних педагогічних ситуаціях; уміння і прагнення вести таку роботу у відповідності з особистими цільовими установками; уміння організовувати і управляти екологічним вихованням в старших класах.

4. Формування достатнього рівня підготовленості студентів до екологічного виховання старшокласників передбачає удосконалення навчально-виховного процесу в педагогічному вузі шляхом екологізації основних видів діяльності студентів.

5. Підготовка майбутніх учителів-природників до екологічного виховання старшокласників стає ефективнішою при дотриманні таких умов:

- орієнтація всіх основних дисциплін вузівського навчання повинна бути підпорядкована в розумних межах розкриттю основних екологічних ідей спільних для вузу і школи, завдань, змісту, шляхів і засобів екологічної освіти і виховання шклярів;

- цілеспрямоване використання в процесі вузівського навчання студентів міжпредметних зв'язків; органічний взаємозв'язок принципів, форм і методів у здійсненні підготовки майбутніх учителів до формування екологічної культури старшокласників;

- всебічне залучення студентів до науково-дослідної роботи, спрямованої на розвиток творчих потенцій особистості; включення в процес навчання студентів різноманітних форм позанавчальної природоохоронної діяльності і, передусім, робіт на так званій екологічній стежині, завдань екологічного характеру, ділових ігор і т.п., що сприяють розвитку в майбутніх учителів-природників умінь вивчати і вирішувати екологічні проблеми;

- забезпечення методичної спрямованості дисциплін, що вивчаються у вузі, з метою навчання студентів методам і прийомам формування у старшокласників екологічних умінь і навичок;

- залучення студентів до різноманітної діяльності з організації заходів по вивченню і вирішенню екологічних проблем з учнями під час польової і педагогічної практик.

В ході дослідження було встановлено, що лише комплексне поєднання перерахованих умов дає повноцінну підготовку майбутніх учителів до виховання в учнів відповідального ставлення і активної участі старшокласників у вивченні і розв'язанні проблем оточуючого природного середовища.

В результаті дослідження запропоновані такі рекомендації:

- на основі розробленої нами логічної граф-схеми формування

основних екологічних ідей в навчальному процес є можливість визначити екологічний потенціал всіх навчальних дисциплін, передбачених навчальним планом спеціальності, встановити і раціонально реалізувати при цьому міжпредметні зв'язки і таким чином максимально використати можливості кожної вузівської дисципліни для формування екологічної культури майбутніх учителів;

- включити в навчальну, науково-дослідну, а також в зміст і організацію навчальних і стажистських педагогічних практик обов'язкові завдання з організації екологічної освіти і виховання школярів /лекції, бесіди, семінари, конференції, ділові ігри, роботу з школярами на екологічній стежині, практичні заходи по покращенню природного середовища і т.п./.

В той же час, проведені дослідження не претендують на повне висвітлення даної проблеми. Подальшого вивчення вимагають такі аспекти проблеми як: єдність теорії, методики і практики в професійно-екологічній підготовці студентів педвузів; співвідношення навчальної і позанавчальної природоохоронної діяльності студентів; розробка і використання ефективних форм навчання з екологічною спрямованістю і, зокрема, таких як ділові ігри, екологічні практикуми і т.п.; шляхи подальшого взаємозв'язку окремих компонентів системи екологічної підготовки студентів.

Основні положення дисертаційного дослідження викладені в таких публікаціях:

1. Дослідження рівня екологічної підготовленості учителів вести виховну роботу з школярами. /Тези доповідей і повідомлень регіональної науково-практичної конференції "Екологія: проблеми освіти і виховання", 4-5 травня 1990 р., П-Хмельницький, с.57-60.

2. Роль, місце і зміст спецкурсу "Екологічна освіта старшо-

класників СЗУ" в екологічній підготовці студентів-біологів /Доповідь на Першому симпозиумі з методики навчання біології: "Теоретико-прикладні проблеми методики навчання біології в системі середньої і вищої освіти", 4-8 жовтня 1993 р., м.Стара Загора /Болгарія/.

Шойгел

Підписано до друку 26.05.1994 р.Об'єм 1,1.Формат 60x84 1/16
Друк офсетний.Тир.100 пр.Зам.128.Безплатно.
ЛОД УДПУ і м.М.П.Драгоманова, Київ, Пирогова 9.